

- Д. Месена, Д. Мико и др. – М.: Экономика, 1979. – 341 с.
12. Догиль, Л. Ф. Хозяйственный риск и финансовая устойчивость предприятий АПК: методологические и практические аспекты / Л. Ф. Догиль. – Минск: БГЭУ, 1999. – 239 с.
13. Уткин, Э. А. Риск-менеджмент / Э. А. Уткин. – М.: ТАНДЕМ, 1998. – 288 с.
14. Курс экономики / Под ред. Б. А. Райзберга. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 720 с.
15. Рымкевич, В. В. Экономическая теория рисков: монография / В. В. Рымкевич. – Минск: БГЭУ, 2001. – 208 с.

***Summary.** Clause is devoted to brave aspects of innovation activity. The author the matrix of innovation risks describing their various forms depending on concrete displays of innovation activity and possible negative consequences of its realization is offered.*

***Keywords:** innovation, risk, innovation activity, economic risk, innovation risk, matrix of innovation risks.*

УДК 339.54.012.435

Супрун Н.А.,

*д.е.н., професор, головний науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
м. Київ,*

Боднарчук Т.Л.,

*к.е.н., науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
м. Київ*

НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена аналізу особливостей впровадження політики протекціонізму за сучасних тенденцій розвитку транснаціональної економіки. Визначено теоретико-методологічні засади категорії неопротекціонізму та обґрунтовано множинність форм його практичної реалізації. Систематизовано найбільш ефективні заходи та методи впровадження сучасного протекціонізму в умовах посиленої глобалізації світової економіки.

***Ключові слова:** транснаціоналізація економіки, транснаціональні компанії, політика протекціонізму, неопротекціонізм.*

Сучасне світове господарство формується під впливом процесу трансформації глобальної матриці міжнародної взаємодії у напрямку

ускладнення компонент міжнародного поділу праці, становлення нових форм інтернаціоналізації виробництва й капіталу та зміщення центру економічної влади від окремих країн-лідерів до ведучих ТНК. Транснаціональні компанії сьогодні стають ядром і рушійною силою розвитку світової економіки, крім того, визначають тенденції та закономірності розвитку окремих національних господарств. Консолідація бізнесу, концентрація виробництва, поява нових форм міжнародної кооперації, становлення внутрішньо-фірмової інтернаціоналізації, посилення ролі ділових союзів, альянсів, кластерів, агломерацій як форм міжфірмової інтеграції, розвиток фінансових інноваційних центрів та різноманітних мережових структур – усе це руйнує систему всезагальної інтеграції та універсалізму як традиційних принципів глобалізації [1, с. 7–8, 11]. Реалізація плану так званих країн «золотого мільярду» щодо формування єдиного глобального економічного простору та забезпечення у ньому свого лідерства нівелюється посиленням економічної міцності й політичної ваги окремих ТНК. На фоні зростання могутності корпоратократії цілком видимою стає загроза зниження значущості провідних країн для розвитку міжнародних відносин і втрати їхнього національного суверенітету.

Означені тенденції транснаціоналізації викликають все більше занепокоєння серед окремих політичних сил провідних країн світу, які вбачають у них загрозу для національної безпеки й економічного добробуту. Зокрема, внаслідок транснаціоналізації економіка країн базування материнських компаній зазнає низки втрат: через перенесення виробництва до приймаючих держав (зазвичай, другого ешелону) занепадає національна промисловість, втрачається експортний потенціал країни, відбувається вивільнення значної частки робочої сили, підвищується безробіття, знижується соціальний захист та добробут середнього класу. Крім того, країна базування втрачає значну частину податкових платежів – у результаті зростає оподаткування населення, малого й середнього бізнесу, скорочуються фінансові можливості реалізації програм державної підтримки та соціальної допомоги тощо. Однак, основна загроза криється у тому, що посилення могутності ТНК може коштувати економічного лідерства промислово-розвиненим країнам світу.

Попри низку негативних ефектів (зниження «імунітету» держави щодо протистояння фінансовим кризам і потрясінням, загроза кризи перевиробництва, монополізації внутрішнього ринку, економічного лобізму та деінвестування) транснаціоналізація створює безліч переваг і можливостей для економічного зростання приймаючих країн. Завдяки глобалізації та політиці економічної відкритості країни наздоганяючого розвитку залучають іноземні капітали, технології, передові методи менеджменту, що дає можливість підняти власні національні компанії й розгорнути зворотній шлях виходу за кордон – «власну транснаціоналізацію» [2, с. 10]. Сьогодні країни, що розвиваються,

стають потужними конкурентами сучасних економічних лідерів. Зокрема, за прогнозами експертів так звані «країни БРІК» (Бразилія, Росія, Індія, Китай) до 2030 року можуть наздогнати і навіть випередити найбільш розвинені держави за рівнем ВВП і ділової активності [2, с. 8]. З боку розвинених держав все частіше лунають заклики до перегляду пріоритетних напрямків економічного розвитку, реалізації стратегії реіндустріалізації та актуалізується проблема захисту національних ринків і підтримки вітчизняних виробників, тобто звернення до жорсткого протекціонізму.

Навіть в умовах всеохоплюючої глобалізації та інтеграції за протекціонізмом залишається особлива роль у сприянні внутрішньо-економічному розвитку та формуванні конкурентоспроможності національних економік. Протекціонізм має здатність захищати нові галузі національної промисловості від зовнішньої й внутрішньої конкуренції; створювати фінансові й матеріальні стимули для розвитку й диверсифікації вітчизняного промислового виробництва; сприяти зростанню зайнятості населення через збільшення прибутковості імпортозаміщувальних виробництв; забезпечувати незалежність національного виробника у стратегічно важливих галузях економіки та економічну безпеку країни. Крім того, протекціонізм створює сприятливі умови для реалізації інноваційної політики, а, відповідно, сприяє технічній та технологічній модернізації, диверсифікації виробництва, є ефективним механізмом виходу країни з фінансово-економічних криз, посилення ролі держави як в середині країни, так і у світовому економіко-політичному просторі.

Попри низку переваг, які може забезпечити політика державної підтримки, зрозуміло, що більш ніж півстолітня практика глобальної інтеграції та лібералізації не дозволяє ані провідним країнам, ані державам другого ешелону впроваджувати класичні форми протекціонізму. За сучасних умов протекціонізм набуває нової сутності, а тому можна говорити про появу так званого «неопротекціонізму» – гнучкої та цілеспрямованої політики не стільки підтримки зовнішньоторговельного сектору, скільки сприяння внутрішньо-економічному розвитку. Спектр його застосування значно розширюється, неопротекціонізм охоплює не лише сферу обігу та матеріального виробництва, але й сектор послуг, трудову, інноваційну та інтелектуальну сфери, соціальне середовище. Неопротекціонізм виступає багатогранним явищем і поєднує у собі низку форм і типів. Сьогодні крім митно-торговельного, промислового та аграрного протекціонізму, у практиці державного регулювання активно використовується валютно-фінансовий, культурний, туристичний, трудовий (імміграційний) протекціонізм. Він охоплює уже не лише економічні аспекти життя країни (захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, підтримка національного виробника), але й політичні – скерований на реалізацію урядових інтересів (не лише у

протистоянні іншим країнам, але й окремим корпораціям); соціальні – спрямований на розвиток соціальних відносин, захист навколишнього середовища; психологічні – забезпечення відчуття комфорту та задоволеності серед суспільних мас.

Множинність форм протекціонізму виражається через диверсифіковану систему методів його реалізації. Класичні засоби видимого й агресивного протекціонізму (митно-тарифні) відходять на другий план, за сучасних умов політика державної підтримки набуває помірного й прихованого характеру, а тому серед методів її реалізації домінуюча роль належить внутрішньо-економічним заходам (адміністративні, технічні, фінансові, кредитні), які не суперечать зовнішньоекономічній стратегії, проте створюють сприятливі умови для розвитку національного господарства. За високого рівня відкритості національних економік протекціонізм реалізується через посилення участі держави у зовнішньоторговельних заходах, впровадження різних адміністративних формальностей, промислових стандартів та вимог, пов'язаних із охороною здоров'я, екології, технікою безпеки, проведення жорсткого контролю якості продукції (санітарного, ветеринарного, фітосанітарного), встановлення додаткових вимог і митних процедур (щодо маркування й пакування), кількісні та платіжні обмеження, бар'єри, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності та споживачів.

Крім того, слід виокремити такі заходи неопротекціонізму як:

- «електронні бар'єри»: країни з низьким рівнем впровадження інформаційно-комунікаційних засобів знаходяться у менш сприятливих умовах для економічного розвитку, ніж високотехнологічні;
- «міри сірої зони» - встановлення торговельних бар'єрів для імпорту, що реалізуються в обхід багатосторонніх угод, застосовуються в неявних юридичних формах, досить часто на неформальній основі;
- систему «законних субсидій» - субсидії, надання яких пов'язане з необхідністю захисту навколишнього середовища та забезпечення раціонального розвитку тощо [3, с. 43–44].

У сучасних умовах протекціонізм спрямований у першу чергу не так на обмеження іноземної конкуренції, як на формування всередині країни ефективного конкурентного середовища. Політика державного заступництва скерована на захист і підтримку системи «господарського порядку» заходами, характерними для ліберально-консервативних концепцій, при цьому реалізація такої політики має здійснюватися не з позиції обмеження іноземної конкуренції, а за принципом забезпечення на внутрішньому ринку добросовісної та продуктивної конкуренції [4, с. 242]. З огляду на це, домінантними стають такі засоби державного регулювання економіки, як державна антимонопольна політика, контроль процесу ринкового ціноутворення, ефективна інвестиційна та інноваційна політика, податково-кредитне стимулювання, диверсифікація національної промисловості та експорту, розвиток

промислово-торговельної й транспортної інфраструктури тощо.

У той же час, широкого застосовування набувають і деякі традиційні форми державної підтримки, такі як опосередковане субсидування експорту, видача експортних премій, надання податкових пільг підприємствам, конвертування іноземної валюти експортерів за більш високим курсом, повернення мита за ввезення сировини, пільгове кредитування тощо. Сприяння розвитку національного виробництва здійснюється й через урядову підтримку НДДКР та інформаційне забезпечення вітчизняних виробників, надання спеціальних субсидій окремим високотехнологічним сферам, створення «національних чемпіонів» у сфері бізнесу, стимулювання закордонного збуту продукції через обмеження внутрішнього попиту тощо [3, с. 43].

Сучасною реалією є новий – внутрішньо-економічний протекціонізм, який розглядається як система регуляторних заходів, скерованих на розвиток економічного (як суми потенціалів природних, виробничих, інформаційних та трудових ресурсів, господарського механізму, відносин власності, конкуренції) і соціального (рівня довіри, підприємницької та соціальної активності, соціального залучення, інтенсивності соціальних контактів) потенціалу країни з метою збільшення рівня та якості життя населення. Неопротекціонізм являє собою політику підтримки національної економіки, вдало адаптовану до сучасних економічних умов. Прихована та неявна форми протекціонізму нівелюють загрозу погіршення добросусідських відносин країни з торговельними партнерами, введення торговельних санкцій, проведення економічної блокади, розгортання торговельної війни, не ускладнюють взаємовигідний міжнародний поділ праці та інтернаціоналізацію виробництва.

Тим не менше, якої б форми не набував сучасний протекціонізм і через які засоби б не реалізовувався цілі його залишаються цілком традиційними – це підтримка розвитку вітчизняного виробника й підвищення конкурентоспроможності національної економіки. А тому, варто зауважити й ті негативи, які може нести державне покровительство, зокрема, диспропорційність розвитку вітчизняного виробництва; неефективний розподіл і нераціональне використання ресурсів в економічній системі; зниження ефективності виробництва й якості вітчизняної продукції; посилення податкового навантаження на вітчизняного споживача та виробника; гальмування розвитку міжнародного підприємництва та створення додаткових робочих місць.

З огляду на це, політика протекціонізму не може реалізовуватися на постійній основі. Обов'язковою умовою її застосування є тимчасовий характер заходів державної підтримки, тобто застосування політики до моменту підвищення окремою галуззю чи в цілому національною економікою власної конкурентоспроможності, після чого рівень інтенсивності протекціоністського захисту має йти на спад до повної його ліквідації. Натомість, коли протекціонізм починає

використовуватись на постійній основі, без прив'язки до існуючих соціально-економічних умов, він створює негативні ефекти як для вітчизняних підприємств, оскільки знижує інноваційну активність підприємницького процесу, так і для національної економіки країни, тому що подібна політика скерована лише на захист корпоративних інтересів, є політикою «латання дір», не забезпечує стратегічного спрямування економічного розвитку на реалізацію загальнонаціональних інтересів [5, с. 17].

Рівень ефективності впровадження політики протекціонізму залежить від міри врахування особливостей етапу та рівня економічного розвитку країни, в якій вона запроваджуються. Заходи політики підтримки повинні застосовуватися в умовах радикальних трансформацій економічних структур та до моменту створення конкурентоспроможних у міжнародному масштабі форм національного господарства [6, с. 189]. Сучасний протекціонізм має бути активним, тобто сприяти економічному зростанню й переходу країни на новий щабель господарського розвитку, а не консервувати існуючий суспільно-економічний лад з його перевагами й недоліками через потенційну загрозу національним економічним інтересам. Крім того, такий протекціонізм має бути обмеженим, тобто створювати сприятливі умови насамперед для розвитку найбільш стратегічних сфер господарства у поєднанні із стимулюванням процесу поетапної транснаціоналізації національної економіки [7, с. 68].

Таким чином, протекціонізм сьогодні – це не просто система заходів максимізації експорту та обмеження імпорту, не лише один із видів зовнішньоторговельної політики. Неопротекціонізм ХХ – ХХІ ст. розглядається як національна економічна політика держави, складність соціально-економічної природи якої зумовлена розширенням його теоретичного змісту та модернізацією типологічної структури. На сучасному етапі протекціонізм набуває рис глобального націоналізму, оскільки напрямки реалізації покровительського інструментарію виходять далеко за межі промислово-торговельної сфери та охоплюють різноманітні аспекти суспільно-економічного, політичного та культурного життя країни.

Список використаних джерел

1. Авдокушин Е.Ф. О некоторых чертах новой мировой экономики / Е.Ф. Авдокушин // Вопросы новой мировой экономики. – 2014. – №1(29). – С. 6–16.
2. Авдокушин Е.Ф. Компании КНР и России в процессах транснационализации мировой экономики / Е.Ф. Авдокушин, О.В. Климовец // Вопросы новой экономики. – 2007. – №1. – С. 8–24.
3. Щебарова Н.Н. Экономическая глобализация: возникновение неофритредерства и неопротекционизма / Н.Н. Щебарова // Вопросы новой экономики. – 2007. – №1. – С. 38-51.

4. Жаліло Я. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
5. Єщенко П.С. Економічна теорія та економічна політика в трансформаційному суспільстві / П.С. Єщенко // Економіка і прогнозування. – 2006. – №4. – С. 9–22.
6. Сіденко В.Р. Лібералізація та протекціонізм перехідних економік в глобальному середовищі / Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / За ред. д-ра екон. наук проф. Д.Г. Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2001 – 538 с. – С. 174–194.
7. Поручник А.М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 352 с.

***Summary.** The article is devoted to the analysis of the characteristics of protectionism in the modern trends of transnational economy. Theoretical and methodological foundations of the neoprotectionism are defined and the plurality of forms of its implementation is justified. The most effective measures and methods of the modern protectionism' implementation in terms of enhanced globalization of the world economy are systematized.*

***Key words:** transnationalization, transnational corporations, policy of protectionism, neoprotectionism.*

УДК 332.02

Ткачук В.В.,

*к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,*

м. Кам'янець-Подільський

Олійник О.С.,

*к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємства,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,*

м. Кам'янець-Подільський

СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Комплексний розвиток підприємницької діяльності аграрному секторі зокрема та економіки в цілому можливо досягти, лише в поєднанні розвитку системної інфраструктури підприємницької діяльності, вмілої державної політики, інноваційного підходу на основі наукових здобутків та регулювання інтересів аграрних підприємств